

ISTANBUL-KONVENSJONEN – hva har Norge forpliktet seg til?

Innlegg på Konferanse Oslo 1. november 2018. Elisabeth Walaas, Norges ambassadør til Europarådet.

Kjære statssekretær, kjære dere alle,

Istanbul-konvensjonen er banebrytende, unik og omfattende. Den kom til som resultat av mange års målrettet innsats og forhandlinger innenfor rammen av Europarådet. Som Europas ledende organisasjon på menneskerettsområdet, var det naturlig at Europarådet allerede i 1990 satte tematikken vold mot kvinner for alvor på dagsorden. Rapporter fra flere daværende medlemsland viste at så mye som 20-25% av kvinnene en eller annen gang i løpet av livet hadde opplevet vold, ofte i nære relasjoner. Landene hadde i liten grad et adekvat lov- og regelverk for håndtering av dette. De som tok tak i denne problemstillingen og var de drivende krefter i forhandlingene som ledet frem til Istanbul-konvensjonen, var framsynte og modige.

- Konvensjonen er banebrytende ved at den er den første og eneste rettslig bindende traktat med formål å håndtere kjønnsbasert vold i Europa; målet er null-toleranse overfor slik vold;
- Den er banebrytende ved at den anerkjenner vold mot kvinner som en krenkelse av menneskerettigheter og som en form for diskriminering;
- Den er banebrytende ved at den utgjør et redskap for å overvåke og etterse generell politikk for likestilling mellom kjønnene i de statene som er parter til konvensjonen;
- Konvensjonen er unik ved at statene forpliktet til å respondere på adekvat måte på vold mot kvinner og vold i nære relasjoner;
- Den er unik ved at den pålegger statene å sikre at visse handlinger er straffbare;
- Den er unik ved at den har strenge mekanismer for ettersyn/overvåking av at statene som er parter til konvensjonen følger den opp. Overvåkingsmekanismen GREVIO foreslår tiltak, forslag, og anbefalinger;
- Konvensjonen er omfattende ved at den inneholder en detaljert liste over tiltak av lovmessig eller politisk karakter som sikter mot å forhindre vold, beskytte kvinner og straffe gjerningsmenn, alt gjennom samordnet/koordinert tilnærming;
- Den er omfattende ved at den pålegger statenes offentlige organer å samarbeide nært med ikke-statlige organisasjoner og sivilsamfunnet;

- Konvensjonen har også som mål å endre mentalitet - ved å arbeide for at alle samfunnets medlemmer, spesielt gutter og menn, endrer sine holdninger.
- Istanbul-konvensjonen er den første internasjonale traktat som inneholder definisjon av kjønn. Det erkjennes at kvinner og menn ikke bare er biologisk hun- og hankjønn, men at det også finnes en sosialt konstruert kjønnskategori som tildeler kvinner og menn deres spesielle rollemønstre og adferd. I dag vet vi at visse typer rollemønstre og atferd, ifølge forskning, kan bidra til å gjøre vold mot kvinner akseptabel;
- Konvensjonen kan således sies å innebære et krav om større likestilling, fordi vold mot kvinner har dype røtter i ulikheter mellom kvinner og menn i samfunnet, og opprettholdes i en kultur av toleranse og fornektelse.

- Konvensjonen erkjenner vold mot kvinner som en krenkelse av menneskerettigheter og et alvorlig hinder for å oppnå likestilling mellom kvinner og menn. Det innebærer at en stat må stå til ansvar hvis den ikke viser tilstrekkelig respons på slik vold;
- Konvensjonen introduserer en rekke banebrytende straffbare forhold, for eksempel, kvinnelig kjønnslemlestelse, tvangsekteskap, forfølgelse (stalking), tvangsabort og tvangssterilisering, vold i nære relasjoner (fysisk, seksuell, psykisk eller økonomisk vold), seksuell vold, inkludert voldtekt, og seksuell trakassering. Statene er forpliktet til å introdusere straffbare forhold som tidligere ikke fantes i deres lovverk.;
- Konvensjonen krever engasjement av alle relevante offentlige organer og instanser, slik at vold mot kvinner og vold i nære relasjoner takles på koordinert måte. Offentlige organer og ikke-statlige organisasjoner og det sivile samfunnet skal ikke handle på egenhånd, men samarbeide. Målet er å sikre helhetlig, koordinert og integrert tilnærming.
- Forebygging av vold, beskyttelse av ofre og straffeforfølgelse av gjerningsmenn er de tre hovedinnsatsområdene konvensjonen handler om.
- Det er det som i sum gjør Istanbulkonvensjonen banebrytende, unik og omfattende: Den er utformet rundt et helhetsperspektiv: Vold mot kvinner og vold i nære relasjoner krever en helhetlig og samordnet tilnærming og politikk, der forebygging, beskyttelse og straffeforfølgelse er kjerneområder for innsats, og der alle relevante aktører må jobbe sammen for å sikre resultater.

Hva er statenes forpliktelser iht konvensjonen? Hva har Norge forpliktet seg til?

- **I forhold til FOREBYGGING:** Konvensjonen forplikter statene til å arbeide for å endre holdninger, kjønnsroller og stereotyper som gjør vold mot kvinner akseptabel;
- Den forplikter statene til å gi opplæring til profesjonelle som skal arbeide med ofre;
- Den forplikter til innsats for å øke kunnskap og bevissthet om ulike typer vold og dens traumatiserende natur;
- Den forplikter statene til å inkludere skolemateriell om likestilling i læreplaner på alle utdanningstrinn;
- Den forplikter statene til samarbeid med ikke-statlige organisasjoner, media og privat sektor.
- **I forhold til BESKYTTELSE:** Konvensjonen forplikter statene til å sørge for at ofrenes behov og sikkerhet står sentralt i alle tiltak;
- Den forplikter statene til å opprette spesialiserte støttetjenester som tilbyr medisinsk hjelp og psykologisk og juridisk rådgivning til ofre og deres barn;
- Den forplikter statene til å opprette tilstrekkelig antall krisesentre og introdusere gratis telefonhjelp døgnet rundt.
- **I forhold til STRAFFEFORFØLGELSE:** Konvensjonen forplikter statene til å sørge for at vold mot kvinner kriminaliseres og straffes på adekvat måte;

- Den forplikter statene til å sørge for at unnskyldninger på grunnlag av kultur, tradisjon, religion eller sk «ære» er uakseptable for alle voldshandlinger;
- Den forplikter statene til å sørge for at ofre har tilgang til beskyttelsestiltak under etterforskning og rettergang;
- Den forplikter statene til å sørge for at rettshåndhevende organer umiddelbart trer til ved anmodning om hjelp, og at de håndterer farlige situasjoner på en adekvat måte.
- **HELHETLIG POLITIKK:** Statene er forpliktet til å sikre at alle tiltakene inngår i et helhetlig og koordinert sett med politiske retningslinjer som gir en helhetlig respons overfor vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.

Konvensjonens rammeverk for oppfølging og etterlevelse

- Komiteen av partene til konvensjonen (Committee of the Parties), består av representanter for statene som er parter til konvensjonen;
- Komiteen vedtar konkrete anbefalinger til partene, på basis av rapporter, forslag og konklusjoner fra overvåkingsmekanismen GREVIO;
- Komiteen etterser også hvordan statene følger opp og gjennomfører GREVIO sine rapporter og konklusjoner;
- Komiteen velger GREVIO-medlemmer;
- Komiteens rolle er også å skape muligheter for konvensjonspartene til å utveksle vurderinger og kunnskap, og dele erfaringer, gjennom tematiske diskusjoner og rundebord. Medlemslandenes representanter fra hovedstedene som sitter i komiteen oppmuntres også til nettverk og samarbeid i arbeidet mellom møtene.

Ratifisering – status

- Totalt har nå 33 av medlemsstatene ratifisert konvensjonen: De siste som har ratifisert er Kroatia, Hellas, Island, Luxembourg og den tidligere jugoslaviske republikken Makedonia). I tillegg har 12 stater og EU undertegnet konvensjonen (men ennå ikke ratifisert). Aserbajdsjan og Russland har ikke undertegnet konvensjonen.
- Det økende antall medlemsstater som har ratifisert konvensjonen er viktig: Det bidrar til at lovgivning og politikk i Europa samordnes bedre og at den samlede innsats for å bekjempe vold mot kvinner og vold i nære relasjoner styrkes;
- Tysklands ratifikasjon av konvensjonen i oktober 2017 innebar at antall stater som hadde ratifisert kom opp i 25. Da kunne også overvåkingsmekanismen GREVIO utvides fra 10 til 15 medlemmer.
- Komiteen av statsparter – som jeg har den ære og glede av å lede siden januar i år – kunne derfor i vår velge fem nye medlemmer til GREVIO. De 5 – 2 menn og 3 kvinner, er valgt for fire år, fra 1. september i år;
- Vi har gleden av å ha med oss det nyvalgte GREVIO-medlemmet fra Norge – Rachel Eapen Paul. Hun vil snakke om GREVIO sin rolle og arbeid. Jeg vil nøye meg med å si at GREVIO nå fullt ut er oppe og står, og er i full gang med å gjennomføre evalueringer av statenes oppfølging av konvensjonen. Så langt har GREVIO lagt frem

rapporter om Albania, Østerrike, Danmark, Monaco, Montenegro og Tyrkia. Kommende rapporter er blant annet om Portugal og Sverige.

Angrep på Istanbul-konvensjonen

- Vi opplever økende forsøk på å hindre fremgang i forhold til undertegning og ratifisering av Istanbul-konvensjonen. Det skjer ved at det i flere av de landene som ennå ikke har ratifisert, spres misinformasjon om konvensjonens omfang og den hovedmål;
- Disse angrepene på konvensjonen er del av en klar strategi fra flere hold, som går utover konvensjonen selv;
- Men konvensjonen er særlig utsatt for angrep fordi den fremmer ideen om at kvinner er likeverdige med menn i alle deler av livet, særlig i familie; og fordi konvensjonen således utfordrer stereotyper og patriarkalske forestillinger, og fordi den anerkjenner kvinners mangfold og mangfold i kvinners livsvalg. Konvensjonen fordrer en endring i mentalitet og en endring av sosialt konstruerte rollemønstre mellom kjønnene. Konvensjonen utfordrer således de som ikke deler disse perspektivene, og heller ikke er rede til å akseptere dem.
- Vårt svar til de som fra ulike hold angriper konvensjonen er å fokusere på konvensjonens formål: Det handler om å beskytte menneskerettigheter, og om å kjempe mot krenkelser av disse, ved å håndtere vold mot kvinner og vold i nære relasjoner på en omfattende og samordnet måte. Dette er anerkjent både av de medlemsstatene som har ratifisert konvensjonen, men også regionalt og internasjonalt. Ofte henvises det til at konvensjonen setter en «gull-standard», ved at den er rettslig bindende og har mekanismer for overvåking og oppfølging.
- Verken konvensjonen eller GREVIO utfordrer familiestrukturer. Konvensjonen utfordrer heller ikke definisjoner av kvinne eller mann. Heller ikke underminerer den grunnleggende verdier som europeiske land deler.
- Men konvensjonen og dens overvåkingsmekanisme ber statene om å ta sitt ansvar for krenkelse av menneskerettigheter alvorlig, ved å sikre at vold mot kvinner og vold i nære relasjoner ikke tolereres, og at slik vold bekjempes. Og ved å sørge for at kvinner beskyttes og at gjerningsutøvere straffeforfølges. Alt på en omfattende, samordnet og mest mulig effektiv måte.
- At dette vekker motstand, bør ikke overraske. innsatsen for å eliminere vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, drives ikke fram av seg selv. Det er drevet fram av alle de som tidlig så det grovt diskriminerende, det samfunnsmessige uholdbare og det totalt uakseptable i manglende innsats for å bekjempe slik vold.
- Vår oppgave er - på basis av Istanbul-konvensjonen og de forpliktelser den pålegger oss- å bidra til at målet om null-toleranse for vold mot kvinner og vold i nære relasjoner kan nås, og at slik vold elimineres i våre stater og våre lokalsamfunn.
- Jeg er glad for å være med i dette arbeidet – og gleder meg over denne dagen sammen med dere. Takk til arrangører og tilretteleggere. Og til dere alle: Lykke til i dette viktige arbeidet!

Takk for oppmerksomheten!